

SOCIALINĖS APLINKOS VEIKSNIAI, TURINTYS ĮTAKOS JAUNŪJŲ LENGVAATLEČIŲ SPORTO PRATYBOMS IR VARŽYBOMS

Nelė Žilinskienė

Vilniaus pedagoginis universitetas, Vilnius, Lietuva

Nelė Žilinskienė. Socialinių mokslų daktarė. Vilniaus pedagoginio universiteto Sporto metodikos katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptis — sportininkų rengimas.

SANTRAUKA

Šiuolaikinė socialinė sporto problema yra mažėjantis mokinių, norinčių kultivuoti lengvąją atletiką, skaičius. Šiai situacijai įtakos gali turėti individualūs gebėjimai, saviraiškos galimybės, amžius, socialinė ugdomoji aplinka, tėvų pritarimas ir skatinimas, sporto materialinė bazė ir kiti veiksniai. Tikėtina, kad socialinė aplinka — teigiamas tėvų požiūris į sportinę veiklą, materialinė bazė, sportavimo ir mokymosi suderinimas — skatina jaunuosius lengvaatlečius treniruotis, tobulinti sportinius gebėjimus.

Tyrimo tikslas — nustatyti ir palyginti jaunučių ir jaunių socialinės aplinkos veiksnius, turinčius įtakos Lietuvos lengvaatlečių sporto pratyboms ir varžyboms.

Anketinė apklausa buvo atliekama po pratybų ir varžybų, iš anksto susitarus su treneriais, dalyvaujant tyrėjui. Tiriamąją imtį sudarė 367 13—17 metų lengvaatlečiai — 179 merginos ir 188 vaikinai, parinkti serijiniu būdu.

Nustatytas teigiamas tėvų požiūris į lengvosios atletikos pratybas: 71% tėvų tiki, kad jų vaikai gali pasiekti gerų sportinių rezultatų, 67% tėvų džiaugiasi, nes jų vaikai turiningai leidžia laisvalaikį, 54% nori, kad vaikų sportiniai rezultatai būtų geresni.

Tik 32% apklaustų lengvaatlečių tenkina Lietuvos sporto bazių būklė ir kokybė, 53% tenkina iš dalies. Jaunučius statistiškai patikimai ($p < 0,001$) daugiau tenkina sporto bazių būklė ir kokybė, lyginant su jauniais.

Lietuvos jaunučių ir jaunių sportinis stažas dažniausiai svyruoja nuo vienerių iki ketverių metų (13—24% tiriamųjų). Tai rodo, kad dauguma jų pradeda sportuoti būdami dešimties metų amžiaus. Dėsninga, kad vienerių ir trejų metų sportinį stažą turi jaunučiai, o ketverių ir daugiau — jaunieji ($p < 0,001$).

Dauguma jaunučių lengvaatlečių (54% tiriamųjų) geba suderinti mokymąsi ir sportinę veiklą.

Raktažodžiai: socialinė aplinka, lengvoji atletika, lengvaatlečiai.

ĮVADAS

Sportinio rengimo turinį, priemones ir metodus lemia sportininkų amžius, lytis, sporto šakos specifika, meistriškumas, individualūs gebėjimai, socialinė aplinka ir kiti veiksniai (Пьянзин, 2004; Karoblis, 2005). Paauglystėje daugiau negu vyresniame amžiuje sportinius rezultatus lemia spartus, natūralus fizinis vystymasis, individualūs genetiniai, funkciniai, psichologiniai veiksniai, socialinė aplinka (Radžiukynas, 2005).

Sportas yra veikiamas įvairių socialinių reiškinių, be to, pats veikia šiuos reiškinius (Стамбулова, 1999). Šiuolaikinė socialinė sporto problema yra mažėjantis mokinių, norinčių kultivuoti lengvąją atletiką, skaičius. Tai rodo oficiali Lietuvos lengvaatlečių varžybų statistika. Šiai situacijai įtakos gali turėti individualūs gebėjimai, saviraiškos galimybės, amžius, socialinė ugdomoji aplinka, tėvų pritarimas ir skatinimas, sporto materialinė

bazė ir kiti veiksniai. Todėl kyla klausimas, kokią poveikį socialinė aplinka turi lengvaatlečių treniruotės vyksmui.

Didelės reikšmės visapusiško sportininkų ugdymo vyksme turi trenerių, tėvų ir kitų asmenų veiksmai bei poelgiai (Goldberg, Chandler, 1995). Tėvų pritarimas, skatinimas, įvairiapusė parama padeda vaikams atsiskleisti formalaus arba neformalaus ugdymo vyksme. Treneriai, tėvai, socialinės priežastys dažnai skatina aktyvų dalyvavimą sportinėje veikloje (Bois et al., 2005; Šarkauskienė, Adaškevičienė, 2008).

Pažymėtina, kad sportuojantiems mokiniams trūksta laiko, nes reguliarios pratybos atima didžiąją dalį laisvalaikio. Be to, mokymąsi ir sportavimą sunku suderinti dėl nuovargio po pratybų. Dažnai tenka praleisti pamokas dėl išvykų į varžybas. Kai sportavimo tikslai užgožia mokymosi tikslus, atsiranda nerimas. Dėl pratyboms skirto laisvalaikio gali tekti atsisakyti dominančių pomėgių ir interesų (Стамбулова, 1999; Horton, Mack, 2000; Karanauskienė ir kt., 2004). Literatūroje aptinkame tyrimų, kurių autoriai pripažįsta, kad sportinė veikla teigiamai veikia mokymosi rezultatus (Spreitzer, 1994; Baxter-Jones, 1995). Kiti autoriai S. Šukys ir R. Jankauskienė (2008) teigia, kad fizinis aktyvumas nėra susijęs su geresniais mokymosi pasiekimais.

Tikėtina, kad socialinė aplinka — teigiamas tėvų požiūris į sportinę veiklą, materialinė bazė, sportavimo ir mokymosi suderinimas skatina jaunuosius lengvaatlečius treniruotis, tobulinti sportinius gebėjimus.

Tyrimo objektas: socialinės aplinkos veiksniai, turintys įtaką 13—17 metų Lietuvos lengvaatlečių sporto pratyboms ir varžyboms.

Tyrimo tikslas — nustatyti ir palyginti jaunučių ir jaunių socialinės aplinkos veiksnius, turinčius įtaką Lietuvos lengvaatlečių sporto pratyboms ir varžyboms.

TYRIMO ORGANIZAVIMAS IR METODIKA

Tiriamąją imtį sudarė 367 13—17 metų lengvaatlečiai — 179 merginos ir 188 vaikinai, parinkti serijiniu būdu. Tirti 13—17 metų lengvaatlečius pasirinkome todėl, kad šiuo amžiaus tarpsniu intensyviai formuojasi asmenybė, pervertinamos visos vertybės (Barkauskaitė, 2001). Šio amžiaus sportininkai pradeda planuoti savo sportinę ateitį, siekti geresnių sportinių rezultatų ir didesnio meistriškumo (Стамбулова, 1999).

Apklausa buvo atliekama po pratybų ir varžybų, iš anksto susitarus su treneriais, dalyvaujant tyrėjui. Tyrimo rezultatams analizuoti visi dalyviai suskirstyti į tris grupes. Pirmai grupei (E 1) priskirti visi respondentai, antrai (E 2) — 13—14 m. lengvaatlečiai (jaunučių grupė), trečiai (E 3) — 15—17 m. lengvaatlečiai (jaunių grupė).

Tiriamieji raštu apklausti anketų metodu. Nustatyta: 13—17 metų lengvaatlečių tėvų nuomonė apie lengvosios atletikos pratybas; sporto bazių būklė; pratybų kiekio ir sportinės patirties rodikliai; sportavimo ir mokymosi suderinamumas. Anketa parengta remiantis šiam tyrimo metodui keliamais reikalavimais (Kardelis, 2002).

Statistinė duomenų analizė atlikta kompiuterine programa *STATISTICA 5.0*. Tyrimo duomenims analizuoti skaičiuotas χ^2 (*chi* kvadrato) kriterijus. Reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$ — $0,001$.

REZULTATAI

Net 71,1% tėvų tiki, kad jų vaikai gali pasiekti gerų sportinių rezultatų (E 1 grupė) (1 pav.). Kita labai svarbi pozityvi tėvų nuostata yra ta, kad jie džiaugiasi, nes jų vaikai turiningai leidžia laisvalaikį (67% „taip“ atsakymų). 54,5% tėvų nori, kad vaikų sportiniai rezultatai būtų geresni. Įdomu ir tai: tėvai nemano, kad jų vaikams per dideli

1 lentelė. Sporto bazių būklės ir kokybės vertinimas (%)

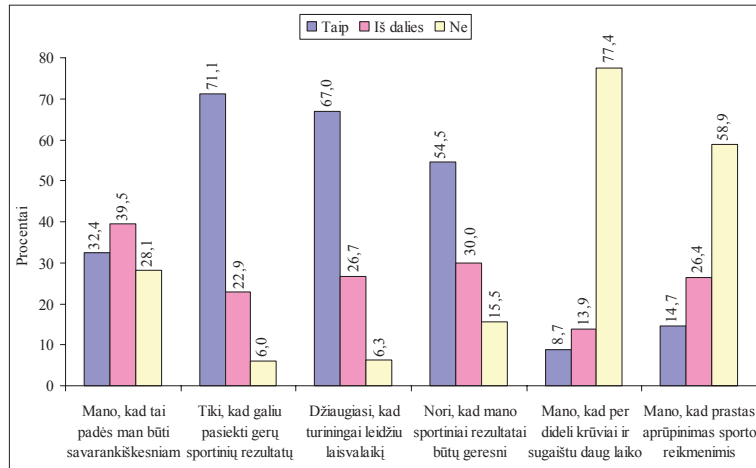
Grupės	Tenkina	Iš dalies	Ne	Statistiniai rodikliai
Jaunučių	45,5	46,2	8,3	χ^2 18,43 df 2 p < 0,001
Jaunių	24,7	57,8	17,5	

2 lentelė. Sportinis stažas užsiimant lengvąja atletika (%)

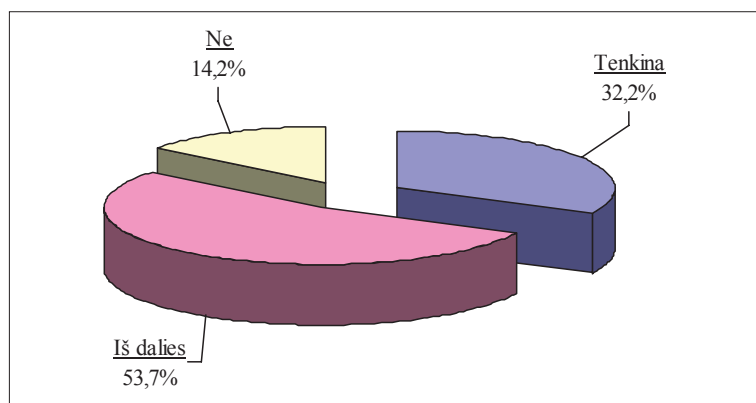
Grupės \ Metai	Metai								Statistiniai rodikliai
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Jaunučių	24,2	21,2	34,3	14,1	6,1				χ^2 30,27 df 7 p < 0,001
Jaunių	7,6	23,2	22,7	29,7	11,9	1,6	1,1	2,2	

Laikas, h	1	1,5	2	Daugiau	Statistiniai rodikliai
Jaunučių	4,6	63,6	28,8	3,0	χ^2 10,63 df 3 p < 0,01
Jaunių	3,00	48,1	42,1	6,8	

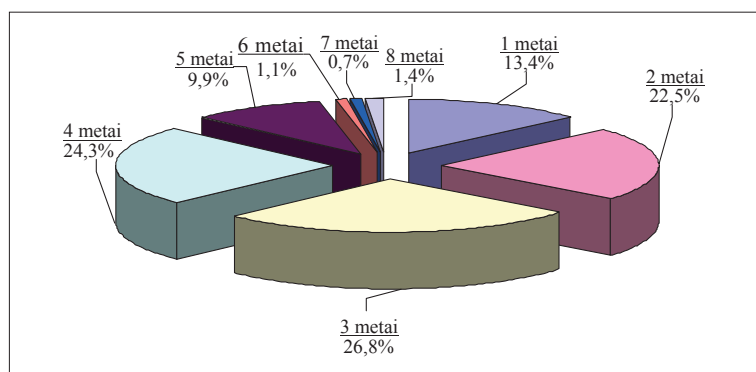
3 lentelė. Pratybų trukmė (%)

1 pav. Tiriamųjų (E1 grupės) pasiskirstymas pagal tėvų nuomonę apie lengvosios atletikos pratybas

2 pav. Tiriamųjų (E 1 grupės) pasiskirstymas pagal sporto bazių būklės ir kokybės įvertinimą

3 pav. Tiriamųjų (E 1 grupės) pasiskirstymas pagal sportinę patirtį

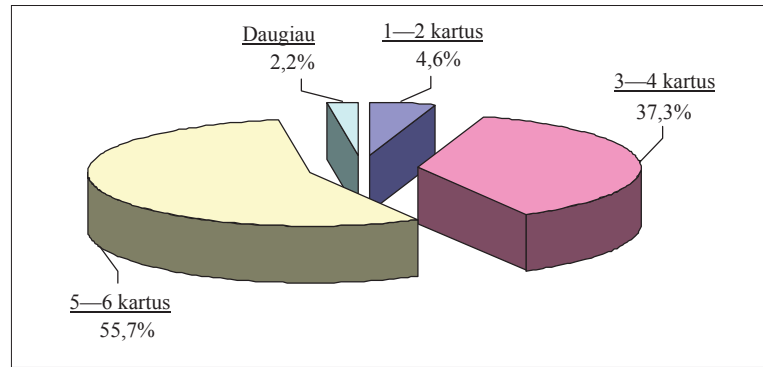
fiziniai krūviai ir sugaištama daug laiko. Galima teigti, kad vaikų užimtumo trukmė tėvams nėra svarbi, kai veikla turininga ir prasminga. 58,9% tėvų teigia, kad jų vaikai yra pakankamai aprūpinti sporto reikmenimis.

Pažymėtina, kad lengvaatlečių jaunučių (E 2 grupės) ir jaunių (E 3 grupės) tėvų nuomonė apie lengvosios atletikos pratybas šiais klausimais statistiškai patikimai nesiskiria.

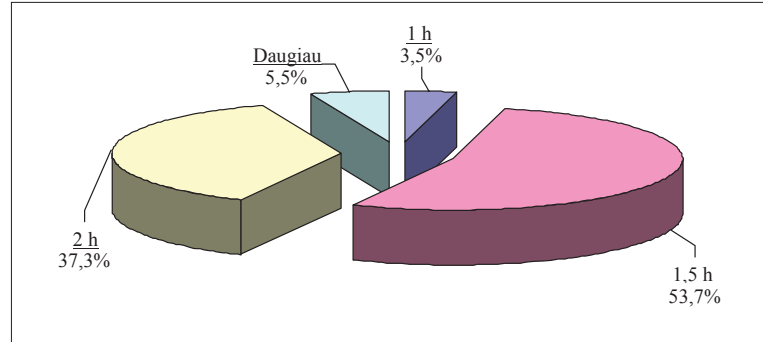
Tik 32,2% apklaustų lengvaatlečių (E 1 grupės) tenkina Lietuvos sporto bazių būklė ir koky-

bė, 53,7% — tenkina iš dalies (2 pav.). Jaunučius (E 2 grupės) statistiškai patikimai ($p < 0,001$) daugiau tenkina sporto bazių būklė ir kokybė, lyginant su jauniaisiais (E 3 grupė) (1 lent.). Tai galima paaiškinti šitaip: jaunučių pratybos organizuojamos ir vykdomos remiantis visapusiško rengimo principu, todėl jas galima vykdyti gamtoje, sporto salėse ir kitose vietose, neturintiose specialios įrangos. Jaunių pratybos sutampa su specializuotos atrankos etapu, todėl reikia geros būklės ir kokybės sporto bazių. Be to, šio amžiaus

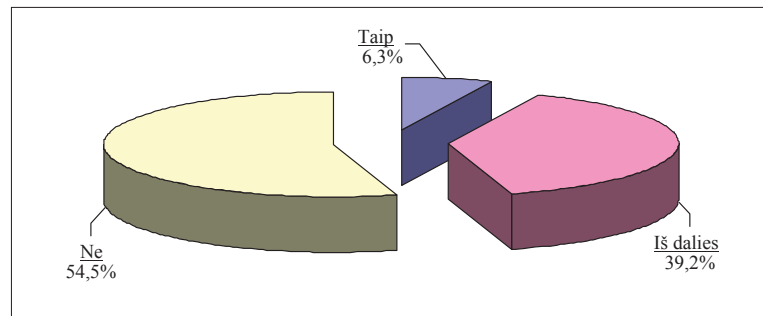
4 pav. Tiriamųjų (E 1 grupės) pasiskirstymas pagal pratybų skaičių per savaitę

5 pav. Tiriamųjų (E 1 grupės) pasiskirstymas pagal pratybų trukmę

6 pav. Tiriamųjų (E 1 grupės) pasiskirstymas pagal nuomonę apie neigiamą pratybų poveikį mokslui

sportininkai daugiau dalyvauja varžybose ir nori pasiekti geresnių rezultatų. Didėja jų reikalavimai sporto bazės būklei ir kokybei.

Lietuvos jaunučių ir jaunių (E 1 grupės) sportinis stažas dažniausiai svyruoja nuo vienerių iki ketverių metų (3 pav.). Vadinas, dauguma jų pradeda sportuoti būdami dešimties metų amžiaus. Tai atitinka jaunučių lengvaatlečių atrankos teoriją, kuri nusako tinkamiausią amžiaus ribą įvairioms lengvosios atletikos rungtims (Radžiukynas, 2005).

Dėsninga, kad vienerių ir trejų metų sportinį stažą daugiau turi jaunučių (E 2 grupės), o ketverių ir daugiau — jaunių (E 3 grupės) tiriamieji ($p < 0,001$) (2 lent.).

Atliktas tyrimas parodė (4 pav.), kad dauguma jaunučių (E 1 grupės) Lietuvos lengvaatlečių treniruojasi 3—4 ir 5—6 kartus per savaitę. 13—14 metų (E 2 grupės) lengvaatlečiai daugiau treniruojasi 3—4 kartus per savaitę, 15—17 metų (E 3 grupės) — 5—6 kartus, bet statistškai patikimo skirtumo tarp grupių nenustatyta. Manome, kad per didelis procentas jaunučių (53,8%) lanko pratybas 5—6 kartus per savaitę. Tai gali daryti

įtaką spartesniam sportinių rezultatų augimui šiuo amžiaus tarpsniu ir jų vėlesnei stabilizacijai.

Daugumos jaunučių lengvaatlečių (E 1 grupės) pratybos trunka 1,5 valandos ir dvi valandas (5 pav.). Jaunučiai (E 2 grupės) patikimai daugiau sportuoja 1,5 valandos, jaunieji (E 3 grupės) — dvi valandas ($p < 0,01$) (3 lent.).

Problemiškas yra formalus mokymosi mokykloje suderinimas su lengvosios atletikos pratybomis, nes 39,2% tiriamųjų (E 1 grupės) pažymėjo, kad pratybos iš dalies trukdo mokslui (6 pav.). Esminio nuomonių skirtumo tarp jaunučių (E 2 grupės) ir jaunių (E 3 grupės) šiuo klausimu nėra.

REZULTATŲ APTARIMAS

Tyrimu siekta nustatyti, kaip tėvai vertina vaikų pasirinkimą kultivuoti lengvąją atletiką, treniruotės ugdomąjį, sportinį poveikį. Nustatytas teigiamas tėvų požiūris į lengvosios atletikos pratybas. Teigiamą tėvų nuomonę apie vaikų dalyvavimą fizinio ugdymo veikloje nustatė ir kiti tyrėjai (Bois et al., 2005; Šarkauskienė, Adaškevičienė,

2008). Tyrimo rezultatai rodo, kad tėvams svarbu konkretūs vaikų ugdomosios sportinės veiklos rezultatai. Tai sutampa su tyrėjų D. Karanauskienės ir kt. (2004) teiginiais, kad sportuojančių vaikų sportinių gabumų tobulinimas tampa pačiu svarbiausiu ir jų tėvams, treneriams, mokytojams. Nemaža tėvų dalis mano, kad lengvosios atletikos pratybos padės jų vaikams būti savarankiškesniems. Taigi visiškai suprantamas tėvų noras, nes šiuolaikinėmis visuomenės raidos sąlygomis, esant dideliam ir įvairiam informacijos srautui, tik savarankiškam darbui išugdyta asmenybė gali efektyviau ir greičiau adaptuotis ir save išreikšti informacinių sistemų valdomoje visuomenėje. Tai sutampa ne tik su visuomenės sisteminio valdymo teorija, bet ir su holistine asmenybės ugdymo samprata (Barkauskaitė, 2001).

Organizuojant treniruotės vyksmą, didelės reikšmės turi materialinė sporto bazė. Tačiau daugumos Lietuvos lengvosios atletikos sporto bazių būklė ir kokybė neatitinka tarptautinių standartų. Prasta sporto bazė gali lemti vaikų apsisprendimą renkantis sporto šaką. Tai, kad sporto materialinė bazė yra svarbus veiksnys formuojant asmenybės kūno kultūrą, pažymi ir kiti autoriai (Tamošauskas ir kt., 2004).

Pratybų kiekis (jų dažnis ir trukmė) iš dalies nusako treniruotės vyksmo intensyvumą. Priklausomai nuo amžiaus, lyties, sportinio meistriškumo, sporto šakos specifikos, treniruotės laikotarpio pratybų kiekis skiriasi (Пьянзин, 2004; Karoblis, 2005). Galima teigti, kad Lietuvos jaunųjų lengvaatlečių treniruotės vyksmas pagal pratybų kiekį per savaitę yra intensyvus. Tyrimo rezultatai papildė kitų autorių, tyrusių jaunųjų lengvaatlečių rengimą, duomenis (Геращенко, 2000; Radžiukynas, Žilinskienė, 2008).

Jauniesiems lengvaatlečiams gali kilti sunkumų derinant mokymąsi ir sportinę veiklą. Galima teigti, kad moksleiviams, kurie lanko lengvosios

atletikos pratybas, ypač 4—5 kartus, arba net 5—6 kartus per savaitę, trūksta laiko. Tai beveik sutampa su kitų tyrėjų duomenimis (Стамбулова, 1999; Karanauskienė ir kt., 2004). Mokslininkai S. Šukys ir R. Jankauskienė (2008) nustatė, kad laisvalaikio fiziškai aktyvių mokinių mokymosi motyvacija aukštesnė nei sportuojančių ir fiziškai pasyvių. Atsiranda spęstinų klausimų: 1) kaip patobulinti treniruotės sistemą, kad per trumpesni laiką pasiektume adekvačių arba geresnių rezultatų; 2) kaip sumažinti papildomą formalaus ugdymo krūvį, tenkantį po pamokų; 3) kokios naujos informacinės sistemos ir ugdymo technologijos gali pagreitinti žinių ir įgūdžių optimalios sąveikos efektyvumą. Tyrimo rezultatai papildė kitų tyrėjų duomenis apie sportinės veiklos poveikį sportininkų mokymuisi (Spreitzer, 1994; Baxter-Jones, 1995; Šukys, Jankauskienė, 2008).

Šis tyrimas papildė teiginius, kad jaunųjų lengvaatlečių treniruotės vyksmas turi atitikti mokinių, tėvų poreikius, individualius gebėjimus ir vyktų remiantis naujausiomis sporto treniruotės ir asmenybės ugdymo technologijomis (Геращенко, 2000; Пьянзин, 2004; Karoblis, 2005).

IŠVADOS

1. Socialinės aplinkos veiksniai — teigiamas tėvų požiūris į sportinę veiklą skatina treniruotis Lietuvos jaunuosius lengvaatlečius. Tėvai pritaria vaikų dalyvavimui sportinėje veikloje, nes sportuodami jie ugdo savarankiškumą, turinčiai leidžia laisvalaikį, siekia konkretaus sportinio tikslo.
2. Dauguma jaunųjų lengvaatlečių geba suderinti mokymąsi ir sportinę veiklą, sportininkams tenkantis pratybų kiekis (jų dažnis ir trukmė) yra optimalus ir atitinkantis gebėjimus, tačiau pageidautina gerinti lengvosios atletikos sporto mokyklų materialinę bazę.

LITERATŪRA

- Barkauskaitė, M. (2001). *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika: monografija*. Vilnius: VPU.
- Baxter-Jones, A. D. G. (1995). Does intensive training at young age affect educational attainment? *Journal of Sports Sciences*, 13 (1), 83.
- Bois, J. E., Sarrazin, P. G., Brustad, R. J., Cury, F., Trouiloud, D. O. (2005). Elementary schoolchildren's perceived competence and physical activity involvement: The influence of parents' role modeling behaviors and perceptions of their child's competence. *Psychology of Sport and Exercise*, 6, 381—397.
- Golberg, A. D., Chandler, T. (1995). Sports counseling: Enhancing the development of the high school student athlete. *Journal of Counseling and Development*, 74 (1), 39—45.
- Horton, R. S., Mack, D. E. (2000). Athletic identity in marathon runners: Functional focus or dysfunctional commitment? *Journal of Sport Behavior*, 23 (2), 101—120.
- Karanauskienė, D., Kardelis, K., Šukys, S. (2004). Sportinio identiteto kaip tiriamojo konstrukto metodologiniai ypatumai. *Sporto mokslas*, 4 (38), 17—21.
- Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: KTU.
- Karoblis, P. (2005). *Sporto rengimo teorija ir didaktika*. Vilnius.

Radžiukynas, D. (2005). *Jaunujų lengvaatlečių atranka ir rengimas*. Vilnius: VPU.

Radžiukynas, D., Žilinskienė, N. (2008). Jaunujų šulininių atranka. *Sporto mokslas*, 3 (53), 45—51.

Spreitzer, E. (1994). Does participation in interscholastic athletics affect adult development? *Youth and Society*, 25 (3), 368—388.

Šarkauskienė, A., Adaškevičienė, E. (2008). 5—6 klasių mokinių neformalųjį fizinį ugdymą lemiantys veiksniai. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 3 (70), 88—94.

Šukys, S., Jankauskienė, R. (2008). Mokinių sportavimo ir fizinio aktyvumo laisvalaikio sąsajos su psichosocialiniais, elgesio ir mokyklos veiksniais. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 1 (68), 92—99.

Tamošauskas, P., Poteliūnienė, S., Karoblis, P., Poviliūnas, A. (2004). Studentų fizinis ugdymas Lietuvos aukštosiose mokyklose humanistinės pedagogikos kontekste. *Sporto mokslas*, 2 (36), 68—74.

Герашенко, Г. А. (2000). *Экспериментальные способы повышения уровня скоростно-силовых способностей у прыгунов в высоту с разбега 16—18 лет на этапе углубленной спортивной специализации: автореферат диссертации кандидата педагогических наук*. Смоленск.

Пьянзин, А. И. (2004). *Спортивная подготовка легкоатлетов-прыгунов*. Москва: Теория и практика физической культуры.

Стамбулова, Н. Б. (1999). *Психология спортивной карьеры*. Санкт-Петербург: Центр карьеры.

SOCIAL ENVIRONMENT FACTORS INFLUENCING SPORTS TRAINING SESSIONS AND COMPETITIONS OF YOUNG ATHLETES

Nelė Žilinskienė

Vilnius Pedagogical University, Vilnius, Lithuania

ABSTRACT

The social problem of the present day is that the number of schoolchildren, who would be eager to practice track-and-field events is decreasing. Such situation has been influenced by personal abilities, possibilities of self expression, age, social educational environment, approval and stimulation of parents, material facilities for sports and other factors. It is believed that the educational environment, positive approval and stimulation of parents, material facilities for sports, good harmonized arrangements for sports practice and studies can stimulate young athletes to improve their sports skills and abilities.

The aim of the research was to distinguish and compare the social educational environment factors, which may influence cadets and juniors to practice track-and-field events and participate in competitions.

The interview applying a questionnaire was directly held by a researcher after practice and competition events upon given prior agreements of coaches. The sample consisted of 367 13—17 year-old participants: 179 girls and 188 boys selected applying a serial principle.

According to the respondents, it has been distinguished that the parents would express their positive attitude towards practicing of track-and-field events: 71% of parents believed that their children might achieve good sports results, 67% of parents were satisfied with the fact that their children had meaningful leisure, 54% of parents expected the results of their children to be improved.

32% of respondents were fully satisfied with the condition of material facilities for sports, 53% were satisfied partially. The response of cadets was statistically reliably ($p < 0.001$) in favor of material facilities for sports compared to the juniors.

The experience in sports practice amongst the Lithuanian cadets and juniors, who specialized in track-and-field events, accounts for the duration between one to four years (13—24% of the respondents). This proves that majority of them start at the age of ten. It is rather consistent, that the experience of one and three years accounts for the cadets, and the experience of four years and above — for the juniors ($p < 0.001$).

The majority (54% of the respondents) of young athletes, who practice track-and-field events, manage to coordinate their studies and sports activities well.

Keywords: *social educational environment, young athletes, track-and-field events.*

Gauta 2009 m. sausio 19 d.
Received on January 19, 2009

Priimta 2009 m. gegužės 6 d.
Accepted on May 6, 2009

Nelė Žilinskienė
Vilniaus pedagoginis universitetas
(Vilnius Pedagogical University)
Studentų g. 39, LT-2600 Vilnius
Lietuva (Lithuania)
Tel +370 687 30771
E-mail nele.zilinskiene@gmail.com
arvix@taurakalnis.lt